

6 Şubat 2023 Kahramanmaraş Depremlerinin Ekonomik Etkisi

Kamil Yılmaz¹

Yönetici Özeti

Bu araştırma notunda 6 Şubat 2023 Kahramanmaraş merkezli depremlerin mevcut ve muhtemel ekonomik etkileri incelenmektedir. Yapıların hasar durumlarına göre yeniden yapım, güçlendirme ve tamirat maliyetlerine ek olarak altyapı sermaye stokunun yeniden yapımı ve tamirati ve enkaz altında kalan eşya ve taşıt kaybı maliyetlerini hesaba katarak depremin yapı ve sermaye stoku üzerindeki etkisinin 66 ila 86 milyar dolar arasında olduğunu tahmin ediyoruz. Diğer taraftan bölgede yaşanan üretim kaybı, ulusal turizm sektöründeki olası gelir kaybı ve enkaz kaldırma ile ilgili faaliyetlerin ulusal gelir üzerindeki akım etkisini de eklediğimizde, depremlerin toplam maliyetinin 77 ila 105 milyar dolar aralığında gerçekleşeceği sonucuna ulaşıyoruz. GSYH'ye oran olarak yüzde 8,6 ila 11,6 arasında olacağını tahmin ettiğimiz ekonomik faturanın yüzde 80'ine yakın bölümünün devlet tarafından karşılanması beklenmektedir.

Depremlerin stok ve akım üzerinden ulusal ekonomik maliyetini hesapladıktan sonra ekonomik büyüme üzerindeki etkisini ve ortaya çıkan faturanın büyük bir kısmını yükleneyecek kamu kesiminin finansman ihtiyacını nasıl karşılayacağını ele alıyoruz. Yeniden inşa için yapılacak ek yatırım harcamalarının büyüme etkisinden depremin GSYH üzerindeki negatif akım etkisini çıkardığımız zaman 2023 yılı büyüme hızının 2,4 ila 2,6 yüzde puan arasında artacağını tahmin etmekteyiz. Depremin büyüme üzerindeki etkisinin tahmin ettiğimiz seviyelerde çıkabilmesinin gerekli koşulu yapılacak ek kamu harcamalarının ekonomiyi herhangi bir darboğaza sürüklemeyen finanse edilebilmesidir. Eylül 2021'den bu yana uygulanan ve ülke ekonomisini daha kırılgan hale getiren para ve maliye politikası GSYH'nin yüzde 6'sına kadar çıkacak yıllık borçlanma gereksiniminin finanse edilmesini kesinlikle zorlaştıracaktır. Rasyonel ekonomi politikaları uygulayacağını ilan eden muhalefetin iktidara gelmesi durumunda ise ilave dış borçlanmanın daha düşük maliyet ve vadelerde sağlanması, böylece yeniden inşa sürecinin herhangi bir ekonomik kriz ya da darboğaz yaşanmadan tamamlanması mümkün gözükmektedir.

Giriş

6 Şubat 2023'te arka arkaya meydana gelen Kahramanmaraş merkezli 7.7 ve 7.6 şiddetindeki iki depremin hali hazırda 47 binin üzerinde can kaybına yol açtığını biliyoruz. Bu rakamın enkaz kaldırma çalışmaları tamamlandığında 50 binin üzerine çıkma ihtimalinin oldukça yüksek olduğunu söyleyebiliriz. Kaybedilen canların geri getirilmesi mümkün değil. Yıkımın ve can kaybının bu kadar yüksek olmasının en önemli nedeni nüfusun yüzde 70'inin birinci derecede deprem bölgesinde yaşadığı ülkemizde depreme dayanıklı yapılar inşa etmek konusunda devlet ve toplum olarak yetersiz kaldığımızı hepimiz çok iyi biliyoruz.

Can kaybının yanı sıra oluşan maddi kayıplar ve depremin ekonomik maliyeti de ne yazık ki son derece yüksek. Maddi hasarın boyutları, yeniden inşanın ekonomik maliyetinin mertebesi halen tam tespit edilebilmiş değil. Bu araştırma notunda açıklanmış verileri kullanarak ve eksik bilgileri kimi makul varsayımlarla tamamlayarak öncelikle hasarın boyutlarına ve

¹ Prof. Dr. Kamil Yılmaz, Koç Üniversitesi ve Bilim Akademisi, Betam ortak araştırmacısı, kyilmaz@ku.edu.tr

yeniden inşanın maliyetine dair tahminlerimizi paylaşıyoruz. Ardından maliyetin ne kadarının kamunun ne kadarının özel kesimin sırtına yükleneceğine dair yaptığımız hesapları sunuyoruz. Son olarak da kamunun üstlenmek durumunda olduğu maliyetin finansmanın ne ölçüde sağlanabileceğini sorguluyor ve bu bağlamda ekonomi politikalarının önemini tartışmaya açıyoruz. Bu yıkıcı depremin ekonominin büyüme potansiyeli üzerindeki olası olumsuz etkilerini en aza indirgeyecek şekilde ulusal ve uluslararası finansman kaynaklarını harekete geçirmenin hayati bir öneme sahip olduğunu da özellikle vurgulamak isteriz.

Hasar Tespiti

Depremi ardından Çevre Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı (ÇŞİDB) bölgedeki yapı stokundaki hasarı tespit çalışmalarına başladı ve hasar tespit çalışmalarıyla ilgili bilgileri Bakan Murat Kurum basın toplantıları ve bakanlığın web sitesi aracılığıyla kamuoyuyla paylaştı. Bakanlık tarafından en son 9 Mart'ta paylaşılan verileri dikkate alarak yıkılan ve hasarlı bina sayılarının nihai durumunun aşağıda Tablo 1'de sunulan rakamlara yakın olacağını düşünüyoruz.²

Tablo 1. Bölgedeki Yapı Stokunun Hasar Durumu

Yıkık, Acil	Toplam Bina	259.122	Az Hasarlı	Toplam Bina	454.815
Yıkılacak,	Toplam BB	701.666		Toplam BB	1.611.403
Ağır Hasarlı	İşyeri Bina	6.000		İşyeri Bina	10.000
	İşyeri BB	105.250		İşyeri BB	263.939
	Konut BB	596.416		Konut BB	1.337.465
Orta Hasarlı	Toplam Bina	43.438	Hasarsız	Toplam Bina	943.720
	Toplam BB	163.653		Toplam BB	2.534.037
	İşyeri Bina	5.000		İşyeri Bina	25.000
	İşyeri BB	24.548		İşyeri BB	380.106
	Konut BB	139.105		Konut BB	2.103.251
Yıkık, Acil	Toplam Bina	302.560	Toplam	Toplam Bina	1.701.096
Yıkılacak,	Toplam BB	865.319		Toplam BB	5.010.760
Ağır Hasarlı,	İşyeri Bina	11.000		İşyeri Bina	46.000
Orta Hasarlı	İşyeri BB	129.798		İşyeri BB	751.614
	Konut BB	685.521		Konut BB	4.209.146

Not: İşyeri bina sayısı hariç bütün veriler ÇŞİDB tarafından 9 Mart 2023'te "Türkiye Ulusal Risk Kalkanı Modeli" toplantısında basınla paylaşılan "Hasar Tespit Çalışmaları" başlıklı tablodan alınmıştır. Her kategorideki işyeri bina sayısı ise sanayi, depolama, lojistik ve farklı hizmet sektörlerinde faaliyet gösteren orta ve büyük işyerlerinin kullandığı bağımsız işyeri binalarının yazar tarafından yapılan tahminleridir. Kırmızı yazılan haneler Bakanlık tarafından açıklanan toplam bina ve bağımsız bölüm sayılarıdır.³

Bakanlık tarafından 8 Mart 2023 öncesinde yapılan açıklamalarda konut dışı kullanımda olan bina ve bağımsız bölüm sayısı paylaşılmamıştı. Oysa, özellikle üretimde kullanılan yapılarda

² Bu araştırma notunun öncesinde yayınlanan veriler üzerinden bir tahmin çalışması yapmış ve 27 Şubat 2023'te sarkaç.org'da yine aynı isimle yayınlamıştık.

³ Bakanlık verilerinden yola çıkarak 17.500 ahır ve 32.500 diğer hane bağımsız bölümünün de yıkık, acil yıkılacak, ağır veya orta hasarlı grubunda olduğunu ve yeniden yapılacağını varsayıyoruz. Bu bölümlerin yapım maliyetinin normal bir konutun yapım maliyetinden %50 daha düşük olacağını varsayıyoruz.

(ve içindeki makine teçhizatı) oluşan hasarın ayrıca belirlenmesi gerekirdi. Bakanlık tarafından paylaşılan hasarlı yapı verilerinde bu ayırım yapılmadığı için bu araştırma notunda farklı derecede hasarlara tabi olmuş işyeri sayısına ulaşmak için bölgedeki yapı stokuna ait verilerden yararlandık. 1993-2021 arasında verilen yapı izin belgesi istatistiklerine göre bu dönemde DB-7'de⁴ yapı kullanım izin belgesi verilen toplam 128.549 binanın yüzde 15'i (18.973'ü) ikametgâh dışı kullanım amacıyla yapıldığı belirtiliyor. Yaptığımız hesaplarda ikametgâh dışı kullanım için yapılan binaların büyük çoğunluğunun işyeri olduğunu varsaydık ve her hasar kategorisindeki işyeri binası sayısını o kategoride bakanlık tarafından ilan edilen toplam bina sayısının yüzde 15'ine eşit olacak şekilde belirledik.

İşyerlerinde meydana gelen hasarı ölçebilmek için sanayi, depolama, lojistik, ve farklı hizmet sektörlerinde faaliyet gösteren orta ve büyük işyerlerinin kullandığı bağımsız işyeri binalarının yanı sıra ağırlıklı olarak alışveriş merkezlerindeki dükkanlar, apartmanlardaki bürolar ve apartmanların altındaki dükkanlardan oluşan bağımsız işyeri birimlerinin sayısını bulmaya çalıştık.

Tablo 1'de incelenen toplam bina ve bağımsız bölümü sayısı bakanlık verileridir. Ancak Bakanlık son açıklamasında 138.250 binanın ve 275.468 bağımsız bölümün hasar durumunun tespit işleminin tamamlanmadığını not etmiştir. Tespiti tamamlanmamış bina ve bağımsız bölümlerin hasar kategorileri arasındaki dağılımını belirlemek için il bazında hasar tespit çalışmaları tamamlanmış bina ve bağımsız bölümlerin hasar kategorileri dağılımından yararlandık. Toplam maliyet hesaplarını bu varsayıma dayanarak yaptık. Tablo 1'de Bakanlığın çalışmalarında elde edilen hasarlı yapı verileriyle uyumlu olacak şekilde yıkılan ve çok hasarlı, orta hasarlı, az hasarlı ve hasarsız bina ve bağımsız birim sayısı varsayımlarını görebilirsiniz.

Depremde yıkılmış, acil yıkılacak ve ağır hasarlı 259.122 binanın arasında 6.000 binanın sanayi ve hizmet sektörlerinde aktif olan orta ve büyük ölçekteki firmalara ait olduğunu varsayıyoruz. Geriye kalan 253.122 binada 105.250 işyeri ve 596.416 konut amaçlı bağımsız bölümün yeniden yapılması gerekeceğini kabul ediyoruz.

Yukarıda da not ettiğimiz gibi hükümet geçtiğimiz hafta içerisinde orta hasarlı binaların da yıkılmasına, mülk sahipleri için yeni binaların inşa edilmesine karar vermiştir. Bu durumda yaptığımız hesaba göre bütün hasar tespit çalışmaları tamamlandığında 685.521'i konut bağımsız bölümü, 129.798'i bağımsız işyeri bölümü, 11.000'i bağımsız işyeri binası, 17.500'ü ahır, 32.500'ü diğer hane bağımsız bölümü olmak üzere toplam 865.319 bağımsız bölüm yeniden inşa edilecektir. Bakanlıktan verilen bilgileri dikkate aldığımızda inşa edilecek konutların 85.000'i köy evi, 600.521'i ise dört katlı apartmanlarda konut bağımsız bölümü olarak inşa edilecektir. Köy evlerinin apartman dairelerine göre daha küçük ve yaklaşık yüzde 35 daha düşük maliyetli olacağını varsayıyoruz.

Maliyet hesaplarında az hasarlı konut ve işyerlerinde yapılacak tamirat ve güçlendirme çalışmalarının maliyetlerini de toplam inşaat maliyetine eklemek gerekiyor. Bu çerçevede 10.000 büyük işyeri binası ve 241.711 bağımsız işyeri bölümü ve 1.369.693 bağımsız konut bölümüyle birlikte toplam 1.611.403 bağımsız bölümünün az hasarlı olduğunu kabul ediyoruz.

---

⁴ Sarkac.org'da yayınlanan "Deprem Bölgesinin Ülke Ekonomisindeki Yeri" başlıklı makalede de vurguladığımız gibi deprem, bölgede özellikle 7 ilde (Adıyaman, Gaziantep, Hatay, Kahramanmaraş, Kilis, Malatya ve Osmaniye) diğer illere (Adana, Diyarbakır, Elazığ ve Şanlıurfa) göre çok daha büyük yıkım ve hasara yol açtığı için gerektiği zaman (örneğin ulusal gelirden alınan pay, işgücünden alın pay gibi değişkenleri tartıştığımız zaman) bu 7 ile ayrı referansta bulunmak için Deprem Bölgesi-7 (DB-7) tanımını kullanıyoruz.

Bütün hasar kategorilerindeki bağımsız işyeri binaları ve bölümlerinin toplamı 751.614'e ulaşmaktadır. DB-11 bölgesinde toplam işyeri sayısı ile ilgili bir referans olması amacıyla, TÜİK'in hem çalışan sayısına göre büyüklük hem de sektör ve il bazında yayınladığı işyeri sayısı istatistiklerini kullandık. Resmi istatistiklere göre DB-11 bölgesinde 2021 yılı itibarıyla toplamda 538.276 işyeri bulunmaktadır. Ancak her işyerinin birden fazla bağımsız birimde faaliyetini sürdürmesi, bir yıl içinde işyeri sayısındaki artış ve kayıt dışı işyerlerinin de olması ihtimalini dikkate aldığımızda yaptığımız varsayımlarda ulaşılan toplam işyeri bağımsız bölüm sayısının gerçek sayıdan çok da farklı olmayacağını düşünüyoruz.

Bu varsayımlar sonucunda bölgenin tamamında hasarsız olduğunu varsaydığımızla birlikte 46.000 büyük işyeri binasının da dahil olduğu toplam 1.701.096 binadaki 751.614 işyeri ve 4.209.146 konut bağımsız bölümüyle bölgede toplam 5.010.760 bağımsız bölümün olduğu sonucuna ulaşıyoruz.

Yeniden inşanın ekonomik maliyeti

Tablo 2'de yıkılan ve çok hasarlı bağımsız birimlerin yeniden inşasının birim maliyetinin metrekarede en az 13 bin ve en çok 16 bin TL civarında olduğunu tahmin ediyoruz. Böylece, 100 metrekarelik bir ikametgâh amaçlı bağımsız bölümün yeniden inşasının maliyeti 1,3 ila 1,6 milyon lira arasında olacaktır. Ancak, 600.521 apartmanda bağımsız bölümün hepsinin bir yıl içinde tamamlanması mümkün değildir. Şubat 2024'e kadar bir yıl içinde 85 bin köy eviyle, 17.500 ahır ve 32.500 diğer hane bölümüyle birlikte 360.313 afet konutunun, Şubat 2024'ten Şubat 2025'e kadar da geri kalan 240.208 apartman bağımsız bölümünün yapılacağını düşünüyoruz. Gelecek yıla kadar birim inşaat maliyetlerinin alt ve üst sınırının yüzde 40 artacağını, döviz kurunun da bu 2023 içindeki ortalama 21-22 TL/dolardan yüzde 30 artarak 27,3-28,6'ya çıkacağını varsayıyoruz.

Tablo 2. Tahmini Yeniden Yapım, Güçlendirme ve Tamirat Birim Maliyeti (milyon TL)

Birim Maliyet		Düşük	Yüksek
İşyeri Binası: Yeniden Yapım	Yeniden Yapım	8	10
	Orta Hasarlı	3	4
	Az Hasarlı	1,5	2
İşyeri Bağımsız Birim: Yeniden Yapım	Yeniden Yapım	0,8	1
	Orta Hasarlı	0,3	0,4
	Az Hasarlı	0,15	0,225
Konut Bağımsız Birim: Yeniden Yapım	Yeniden Yapım	1,3	1,6
	Az Hasarlı	0,1	0,125

Benzer şekilde az hasarlı ikametgâh amaçlı binalardaki bağımsız birimlerde yapılacak tamirat için düşük ve yüksek olmak üzere iki farklı maliyet seçeneğiyle çalışmak doğru olacaktır. Bu çerçevede az hasarlı binalarda yapılacak tamiratın ise bağımsız birim başına en az 100 en çok da 125 bin lira olarak tahmin ediyoruz.

Son olarak, yıkılmış işyerleri için yeniden yapım, orta ve az hasarlı işyerleri için ise güçlendirme maliyetlerinin alt ve üst değerleriyle ilgili varsayımlar Tablo 2'de paylaşıyor. Büyük işyeri binalarının yeniden inşası, güçlendirilmesi ve tamirati için varsayılan alt ve üst birim ortalama maliyetler konut bağımsız birimleri için varsayılanlara göre daha yüksektir. Bunun yanı sıra, görece küçük işyerlerine ait olan bağımsız işyeri birimlerinin yeniden yapım,

güçlendirme ve tamirat maliyetinin orta ve büyük ölçekteki işyerleri için gerekli olan maliyetin yüzde 10'u olduğunu varsayıyoruz.

Depremın konut ve sermaye stoku üzerindeki yıkıcı etkisi üzerine bakanlığın yayınladığı verileri baz alarak yapmış olduğumuz detaylı hesaplamaların yanı sıra yeniden inşaat, güçlendirme ve tamirat birim maliyetleriyle ilgili varsayımları kullanarak konut ve üretimdeki sermaye stokuna olan yıkıcı etkinin ekonomik maliyetiyle ilgili tahminler Tablo 3'te sunulmuştur.

Yukarıda varsayılan alt ve üst maliyet verilerini kullanarak yapılan hesaplamalar depremde yıkılan, çok, orta ve az hasarlı konut stokunun yeni yapım, güçlendirme ve tamirat maliyetinin 47,9 ila 61,9 milyar dolar arasında olacağını ortaya koyuyor. Benzer şekilde büyük işyeri binalarına ve bu binalardaki sermaye stokuna verilen zararın giderilebilmesi için en az 3,7 en çok da 4,9 milyar dolarlık bir yatırım yapılması gerekmektedir. Öte yandan küçük işyerlerine verilen zararın giderilmesi için harcanması gereken kaynak 6 ila 8,3 milyar dolar arasında değişmektedir. Altyapı sermaye stoku üzerindeki etkinin ise 7,5 ila 9,0 milyar dolar arasında gerçekleşeceğini varsayıyoruz.⁵

**Tablo 3. Depremın Ekonomik Maliyet Tahmini
(milyar dolar)**

	Düşük	Yüksek
Toplam Maliyet	77,4	104,8
GSYH oranı	%8,6	%11,6
Doğrudan Konut ve Sermaye Üzerinde Stok Etkisi	66,0	85,5
Konut B. B. (Yıkık, acil yıkılacak, ağır, orta veya az hasarlı)	47,9	61,9
İşyeri Bina (Yıkık, acil yıkılacak, ağır, orta veya az hasarlı)	3,7	4,9
İşyeri B. B. (Yıkık, acil yıkılacak, ağır, orta veya az hasarlı)	6,0	8,3
Altyapı Sermaye Stoku	7,5	9,0
Enkaz Altında Kalan Eşya ve Taşıtlı Kaybı	1,0	1,4
GSYH Üzerinde Akım Etkisi	11,4	19,2
Üretimdeki Kayıp (1,5-2,5 ay)	7,6	12,6
Turizm Sektörü Gelir Kaybı (%5-10)	2,3	4,6
Acil Kurtarma, Enkaz Kaldırma vd.	1,5	2,0
İkincil Etkiler		
Cari Açık Etkisi	14,7	20,5
Yeniden İnşaat Faaliyetinin yol açacağı İthalat Artışı	12,4	15,9

Her yıkılan evde 80 ila 120 bin lira arasında, acil yıkılacak evlerde ise çok hasarlı evlerde ise 40 ila 60 bin lira arasında olmak üzere yıkılan ve çok hasarlı evlerdeki eşya kaybının değeri 480 ila 730 milyon dolar arasında bir toplama ulaşmaktadır. Yıkılan her binanın enkazı altında bir taşıtlı (otomobil, kamyonet, traktör, vd.) kalmış olabileceğini varsayıyoruz. Ortalama araç başına gerçekleşen hasar değerini 250 ila 350 bin lira arasında varsaydığımız zaman enkaz altında kalmış olan taşıtların toplam hasarını 514 ila 719 milyon dolar arasında bir rakam olarak buluyoruz. Böylece, yıkılan konut binalarının enkazı altında kalan eşya ve araç kaybının en az 1,0 en çok da 1,44 milyar dolara eşit olacağını hesaplıyoruz. Deprem bölgesinde kasko sigortasının çok yaygın olmadığını (bölgedeki araçların sadece %17'sinin kasko

⁵ Altyapı hasarı tahmini yaparken kullanabileceğimiz hiçbir veri seti ya da bilgi olmadığından burada kullanılan tahminlerde hata payı yüksek olabilir.

sigortası vardır) dikkate alarak hasarın büyük bir kısmının mal sahipleri, küçük bir kısmının da sigorta şirketleri tarafından karşılanmasını bekliyoruz.

Depremi ekonomiye etkileri

Kahramanmaraş depremleri sadece konut, işyeri ve altyapı üzerinde yıkıcı bir etki yapmakla kalmadı aynı zamanda GSYH'yı diğer ifadeyle gelirleri azaltıcı etkiler de ortaya çıkardı. Deprem sonucunda DB-7 bölgesinde üretimin en az 1,5 ay, en çok da 2,5 ay duracağını düşünüyoruz. DB-7 bölgesinin milli gelirden aldığı payın yüzde 5,7 olduğunu ve bölgenin görece az hasar almış diğer illerin hasar gören ilçeleri için milli gelir oranını yüzde 1 varsayarsak ve 2022 GSYH'sinin de 905 milyar dolar olduğunu da dikkate alırsak bölgede üretim tesislerinin hasar görmesi nedeniyle karşılaşılabilecek ulusal gelir kaybının en az 7,6 en çok da 12,6 milyar dolar tahmin ediyoruz.

Bu noktada, bölgeden ülkenin farklı bölgelerine doğru yaşanan önemli bir göç olduğunu biliyoruz. 17 Şubat'ta medyada bölgeye kayıtlı 2,5 milyon mobil telefonun bölge dışından sinyaller verdiğine dair haberler yayınlanmaktaydı. Bu verilerden yola çıkarak 4 ya da 5 milyon kişinin bölgeyi terk ettiği sonucuna varılıyor (Birgün, 21.02.2023). Bu göçün kalıcı olması halinde bölgedeki üretimin yavaşlaması kaçınılmaz olacaktır. Bu durumda, üretimin yalnızca 1,5 ila 2,5 ay durabileceği şeklindeki varsayımımız çok iyimser kalacak; bölgedeki gelir kaybı, elde ettiğimiz 12,6 milyar dolarlık üst sınırın üzerinde gerçekleşebilecektir.

Depremi bölge dışında da önemli etkileri olması beklenir. Göç eden ailelerin getireceği ek talebin bölgeden önemli oranda nüfus çeken şehirlerde kiraları yukarı çekmesi beklenir. Bu dolaylı etkileri burada detaylı olarak çalışmamız mümkün olmasa da depremin ülkeye gelen yabancı turist sayısı ve turizmden elde edilen gelir üzerindeki olumsuz etkisini vurgulamamız gerekir. Deprem sonucunda ortaya çıkan büyük can kaybı ve büyük yıkımla birlikte İstanbul'da da bir deprem beklendiğine dair haberlerin dünya mediasında yer almasının ardından Türkiye'nin turizm gelirlerinin olumsuz etkilenmesi kaçınılmazdır. Şu anda bu etkinin sınırlı olacağını varsaymak gerçekçi bir yaklaşım olacaktır. Bu çerçevede, şimdilik depremin turizm gelirlerini yüzde 5 ila yüzde 10 arasında düşürebileceğini varsaymakla yetiniyoruz. Geçen yıl, turizm gelirlerinin 46 milyar dolar olduğunu dikkate alarak, depremin 2023'te turizm gelirlerinde 2,3 ila 4,6 milyar dolar arasında bir düşüş yaratmasını bekliyoruz.

Depremi dolaylı etkisi olarak acil kurtarma, enkaz kaldırma, çadır ve konteyner kentler kurma gibi birçok ek faaliyetin masraflarının, bağışlar tarafından karşılananlar dışındaki bölümünün de en az 1,5 en çok da 2,0 milyar dolar olacağını düşünüyoruz.

Bütün bu kalemleri alt alta koyup topladığımızda Türkiye ekonomisinin Kahramanmaraş depremlerinin yıkıcı etkisi sonucunda karşı karşıya kaldığı kaybın 77,4 ile 104,8 milyar dolar (ulusal GSYH'nin yüzde 8,6 ile yüzde 11,6'sı arasında (ortalama 91 milyar dolar, GSYH'ye oranı yüzde 10,1) gerçekleşeceğini tahmin ediyoruz.

Bölgedeki yeniden inşaat, güçlendirme, tamirat, altyapı ve üretken sermaye yatırımlarında kullanılacak doğrudan malzeme ve ara malı ithalatının, toplam inşaat harcamalarının yüzde 20'si oranında, 12,4 ile 15,9 milyar dolar arasında olacağını tahmin ediyoruz. ⁶

Faturanın ne kadarını kamu ne kadarını özel sektör yüklenecek?

Depremün ülke ekonomisine olan mali yükünü tahmin ettikten sonra, bu faturanın ne kadarının kamu tarafından ne kadarının da özel sektör tarafından karşılanacağına dair hesapları Tablo 4'te sunuyoruz.

**Tablo 4. Depremün Ekonomik Faturasının Paylaşımı
(milyar dolar)**

	Düşük	Yüksek
Toplam Maliyet	77,4	104,8
Özel Sektör - Şirketler ve Haneler	12,8	20,6
GSYH Oranı	%1,4	%2,3
Enkazda Eşya ve Taşıtlı Kaybı - Konut sahibi	0,9	1,3
Az Hasarlı Konutların Onarımı - Konut Sahibi (1/2)	2,7	3,0
Az ve Orta Hasarlı Onarım - İşyeri Sahibi (1/2)	1,4	2,0
Üretim & Turizm Gelir Kaybı (-Vergi - Devlet Desteği)	7,7	14,1
Sigortacılık Sektörü	0,1	0,1
Devlet	63,5	82,3
GSYH oranı	%7,0	%9,1
Yıkım/Hasar, Enkaz Kaldırma vs Maliyeti	61,4	79,2
Depremzedelere Gelir Desteği	1,2	1,4
Vergi Geliri Kaybı	0,9	1,7
DASK sigorta ödemesi	0,2	0,3
Yurtdışı Sigortacılık Sektörü (Reasürans)	1,1	1,8
GSYH oranı	%0,1	%0,2

Yıkılan ve ağır hasır gören konut bağımsız birim ve işyerlerinin bir kısmı sigortalı olduğu için oralarda oluşan hasarın bir kısmının sigorta tarafından karşılanması beklenir. Bir devlet kurumu olan Doğal Afet Sigortaları Kurumu'nun (DASK) web sitesindeki verilere göre bölgedeki binaların yarısı DASK tarafından sigortalanmıştır. Bu bilgiye göre, 11 ilde ikametgâh için kullanılan toplam 2.073.000 binanın 1.034.000'i DASK tarafından sigortalanmıştır. Ancak bu veriler bazı kafa karışıklıklarına da yol açmaktadır; zira DASK sigortası bina bazında değil bağımsız konut birimi bazında yapılmaktadır. ÇŞİD Bakanlığının bölgede tespit ettiği toplam konut bağımsız birim sayısı, DASK'ın web sitesinde yer alan rakamın iki katından fazladır.

DASK tarafından sigortalanmış konut sayısını bakanlık tarafından açıklanan toplam konut sayısına böldüğümüz zaman bölgedeki DASK kapsama oranının sadece yüzde 20,6 olduğu

⁶ Bu oran, inşaat sektörünün basında dışa bağımlılık oranı olarak yer alan yüzde 30 oranının altındadır. Bölgede yapılacak afet konutlarında maliyet unsurunun ön plana çıkması nedeniyle bu inşaatlarda kullanılacak malzemenin yurtdışı bağımlılığının düşük olması beklenir.

sonucuna ulaşıyoruz. Bu oranı orta nokta olarak kabul edersek, bölgede yıkılan veya ağır hasarlı olan binaların sadece yüzde 18,5 ile yüzde 22,5'ünün yeniden yapımı için DASK tarafından 180 ila 220 bin lira arasında sigorta ödemesi yapılacağını varsayabiliriz.⁷ Bu hesaba göre, yıkılmış, acil yıkılacak veya ağır hasar görmüş 600.521 bağımsız konut bölümünün yeniden yapım maliyetinin 1,1 ila 1,6 milyar dolarlık bölümü DASK tarafından karşılanacaktır.

Bu ödeme deprem bölgesinde yıkılan veya ağır hasarlı bütün konutların yeniden yapım maliyetinin yaklaşık yüzde 3'üne karşılık gelmektedir. Ancak, DASK da diğer sigorta şirketleri gibi elindeki sigorta poliçelerinin kendi üzerindeki yükünü azaltmak için yurtdışı reasürans hizmetlerinden faydalandığı için bu meblağın sadece yüzde 20'si DASK tarafından kalanı yurtdışı reasürans şirketleri tarafından ödenecektir.

Herhangi bir zorunluluk olmamasına rağmen büyük işyeri binalarının sigortalanma ve teminat altına alınma oranının konutlardaki oranın 1,5 katı olduğunu ve bina başına sigorta tarafından karşılanacak miktarın toplam yıkım ya da hasar değerinin yüzde 25'i ile yüzde 35'ine eşit olduğunu varsaydığımızda bölgede işyeri binalarındaki yıkım ve ağır hasar için sigortalar tarafından 0,26 ila 0,59 milyar dolar arasında bir ödeme yapılacağını tahmin ediyoruz. Yıkılan binaların enkazı altında kalan araçların yüzde 17'sinin kasko sigortası olduğu varsayımı altında sigortalar tarafından 87 ila 122 milyon dolarlık bir ödeme yapılması beklenebilir. Bütün bu ödemeleri topladığımızda, depremin yol açtığı konut ve işyeri yıkımlarının tahmini olarak 1,4 ila 2,3 milyar dolarlık kısmının DASK ve sigortacılık sektörü tarafından karşılanacağı sonucuna ulaşıyoruz.

Tablo 3'deki hesaplarımıza göre bölgedeki üretim kaybı sonucu 7,6 ile 12,6 milyar dolar, ülke çapında depremin etkisiyle turizm gelirlerinin yüzde 5-10 arasında düşmesiyle 2,3 ile 4,6 milyar dolar olmak üzere toplamda özel sektörün 9,9 ila 17,2 milyar dolar arasında gelir kaybı yaşamasını bekleyebiliriz.

Elbette bölge ya da bölge dışındaki gelir kayıplarıyla birlikte devletin elde ettiği vergi gelirlerinde de bir düşüş olması kaçınılmaz gözükmektedir. Turizm gelirlerindeki düşüş ve bölgedeki üretim faaliyetlerinin 1,5 ile 2,5 ay arasında sektöre uğraması sonucunda oluşacak vergi kaybının 0,9 ila 1,7 milyar dolar arasında olmasını bekliyoruz.

Öte yandan, hane halklarının deprem nedeniyle yaşadığı gelir kaybının bir kısmını telafi etmek ve evlerinin uğradığı yıkım sonrasında barınma ihtiyaçlarına destek olmak için, devletin en çok etkilenen hanelere gelir yardımı yapması beklenir. Devletin depremzedelere yapacağı gelir yardımı da özel sektörün (hane halkları ve şirketler) net gelir kaybını azaltıcı etki yapacaktır.

Nitekim, devletin farklı kuruluşları, deprem sonrasında devletin depremzedelere yapacağı doğrudan gelir yardımlarını ilan etmişlerdir: Depremde enkaz altında hayatını kaybeden her kişi için yakınlarına 100 bin lira maddi yardım, evi yıkılan her aileye 10 bin lira maddi yardım, depremden önce kirada oturanlara aylık 3 bin, ev sahiplerine aylık 5 bin lira olmak üzere yıllık 36 ve 60 bin lira kira yardımı, bölgeden taşınmak isteyen ailelere 15 bin lira taşınma yardımı. Depremde yaşamını kaybeden kişi sayısının resmi verilerle 50 bin, yıkılan ve ağır hasarlı bağımsız konut birim sayısının 685 bin konutta oturan ailelerin yarısının kirada yarısının da bölgede konteyner ve prefabrik evlerde oturacağını varsayıyoruz. Yine bu çerçevede evleri yıkılan veya ağır hasarlı olan ailelerinin beşte birinin bölgeden taşınacağını varsayıyoruz. Bu

---

⁷ 25 Kasım 2022'den önce Türkiye çapında DASK tarafından teminat altına alınan bütün yapı tiplerinde verilen azami teminat tutarı 320 bin lira olarak belirlenmiştir.

varsayımlar sonucunda, devletin depremzedelere gelir desteğinin toplam değerinin 1,2 ila 1,4 milyar dolar arasında bir miktara ulaşacağını söyleyebiliriz.

Devletin gelir desteğini de eklediğimizde özel sektörün bölgesel üretim ve ulusal turizmde yaşadığı net gelir kaybının 7,7 ila 14,1 milyar dolar arasında olacağı sonucuna ulaşıyoruz.

Bu miktarın yanı sıra özel sektör tarafından karşılanacak ev eşyası ve taşıma araçlarına olan 0,9 ile 1,3 milyar dolarlık zararı da eklediğimiz zaman deprem faturasının özel sektör tarafından karşılanacak bölümünün 12,8 ila 20,6 milyar dolar (ulusal GSYH'nin %1,4'i ile %2,3'ü) arasında olacağını hesaplıyoruz.

Yıkılan veya hasarlı olan konut ve işyerlerinin yeniden yapım, güçlendirme ve tamiratiyle enkaz kaldırma ve acil kurtarma faaliyetleri için harcanacak tutara, devlet tarafından depremzedelere yapılacak gelir yardımını ve devletin bölgede yaşayacağı gelir vergisi kaybını eklediğimiz zaman depremin faturasının devlet tarafından karşılanacak kısmının 63,5-82,3 milyar dolar (ulusal GSYH'nin yüzde 7,0'si ile yüzde 9,1'i) arasında gerçekleşeceğini tahmin ediyoruz.

Bölgesel Üretim Kaybı, Yeniden İnşa Harcamaları ve Büyüme Etkisi

Şu ana kadar, depremin sermaye stoku üzerinde yarattığı doğrudan yıkım etkisinin ve dolaylı olarak da gelir kaybı ve ek harcamaların üzerinde durduk. Deprem sonucunda bölgede ekonomik faaliyetlerin 1,5 ila 2,5 ay arasında durmasının, 2023'ün birinci ve ikinci çeyreklerinde GSYH büyüme hızını olumsuz etkileyecektir. 2022 yılının ikinci yarısında çeyrekte çeyreğe büyümenin hız kaybederek yüzde 1 civarına düştüğünü dikkate alırsak 2023 yılının ilk ve ikinci çeyreklerinde depremin doğrudan ve dolaylı etkisi ile çeyreklik büyümenin yüzde 0 civarına gerilemesi kuvvetle muhtemeldir. Buna karşılık hükümetin seçim döneminde kendisine avantaj sağlamak amacıyla da olsa yeniden inşa faaliyetlerine çok hızlı başlamasıyla deprem sonrası yeniden yapım faaliyetlerinin ikinci çeyrekte itibaren özellikle de yılın ikinci yarısında büyüme hızını yukarı çekmesi beklenir.

Tablo 3'teki tahminler, deprem sonrası yapılacak inşaat faaliyetlerinin toplamda 85 milyar doları bulacak bir ek harcamaya yol açacağını gösteriyor. Elbette bu meblağın tamamı 2023 yılı içinde harcanmayacak, inşaat faaliyetleri 2024'ün tamamına yayılacaktır. 2023 ve 2024 yıllarında ne kadar harcama yapılacağını görebilmek için inşa edilecek afet konutları, köy evleri, işyeri bina ve bağımsız birimlerinin ne kadarının 2023'te ne kadarının 2024'te yapılacağına karar vermek gerekiyor. Az hasarlı binalardaki tamirat maliyetlerinin tamamının ve yıkılan, acil yıkılacak, ağır ya da orta hasarlı olan üstyapı ve altyapı inşaatının yüzde 60'ının 2023'te geriye kalan bölümünün de 2024'te tamamlanacağını varsaydığımız zaman toplam yeniden yapım, güçlendirme ve tamirat faaliyetleri için harcanacak (ithal girdi ve makine teçhizatın değerini çıkardıktan sonra) maksimum 85,5 milyar doların 50 milyar dolarlık kısmının 2023'te, 35,6 milyar dolarlık kısmının da 2024'te ekonomik aktiviteye katkı yapmasını bekleyebiliriz.

Depremin üretim üzerindeki negatif etkisinin yanı sıra yeniden inşaat yatırımları için yıl içinde harcanacak 31,3-40,7 milyar dolarlık meblağı dikkate alırsak 2023 yılının bütününde büyümenin ilave yatırımların etkisiyle 2,4 ila 2,6 yüzde puan arasında yükselebileceğini söyleyebiliriz.

İlk çeyrekte depremin etkisiyle büyüme hızı 2,5 ila 4,2 yüzde puan arasında düşerken, ikinci çeyrekte depremin üretim üzerindeki olumsuz etkisinin bir bölümünün yansımaları ve harcamaların devreye girmesiyle birlikte deprem, büyüme hızına net 1,7 yüzde puan ek katkı yapabilir. Harcamaların tam olarak devreye girmesiyle 3. ve 4. çeyrekte büyüme hızına maksimum 3,7 ila 5 yüzde puan arasında pozitif bir etkisi olması beklenebilir.⁸

Şu ana kadar depremin ulusal gelir üzerindeki etkisinin depremden dolayı ortaya çıkan üretim kaybı ile yeniden inşa için yapılacak ek yatırımların etkisinden ibaret olduğunu varsaydık. Ancak, bölgedeki yeniden yapım yatırımlarının finansmanının borçlanma faizlerini yukarı çekmesi ve inşaat sektörünün diğer bölgelerde bulunan makine stoku ve çalışanların önemli bir bölümünün deprem bölgesine çekilmesiyle bir fırsat maliyeti yaratması kaçınılmaz görünmektedir. Bu durumda, yeniden yapım yatırım harcamalarının büyüme üzerindeki net etkisi daha düşük gerçekleşecektir. Ancak, borçlanma maliyetlerindeki artış ile fırsat maliyetinin 2023'teki yukarı yönlü net büyüme etkisini 1,2 yüzde puana çekmesi söz konusu olabilir.

Bu tahminlerin büyük miktarda ilave yatırımların finans kaynaklarının bulunabildiği varsayım altında geçerli olduğunu hatırlatmak gerekiyor. Oysa bu varsayımın ne ölçüde geçerli olduğu tartışmaya açıktır. Son olarak bu tartışmayı gündeme getirmek istiyoruz.

Ek kamu harcamalarının finansmanında muhtemel güçlükler ve senaryolar

Yol açtığı ölü ve yaralı sayısı, etkilediği alanın büyüklüğü ve vermiş olduğu maddi hasarıyla 2023 Kahramanmaraş depremlerinin maliyeti 1999 Marmara depreminden çok daha yüksek olmuştur. 1999 yılında devletin borç yükünün yüksek olması depremin faturasının kamu tarafından karşılanmasını zorlaştırmıştır. O zamanki hükümet, deprem sonrasında enflasyonu ve bütçe açıklarını kontrol altına almak ve yüksek borç yükünü sürdürülebilir hale getirmek için IMF'yle bir stand-by programı anlaşması yapmış ve bu anlaşma çerçevesinde 2000 yılı boyunca döviz kuruna dayalı dezenflasyon programını uygulamıştır. Ancak bankacılık sektörünün baskısı karşısında hükümetin sektörün düzenlenmesi ve denetimine yönelik adımları atmaktaki isteksizliği ekonomideki kırılganlıkları artırmış ve Şubat 2001'de ülke ciddi bir mali ve ekonomik krize sürüklenmiştir.

1999 depreminden 1,5 yıl sonra ülkenin tarihinin en ağır ekonomik krize girmesi bugün için de benzer soruları akla getirmektedir: T.C. Devleti, Kahramanmaraş depremlerinin ardından ortaya çıkan mali yükü kısa ve orta vadede herhangi bir ekonomik krize yakalanmadan çevirecek imkân ve finansman kaynaklarına sahip midir?

Bu sorunun cevabına geçmeden önce depremin devlet tarafından karşılanması beklenen mali faturanın büyüklüğü olarak yukarıda hesaplamış olduğumuz üst sınır olan 82,3 milyar doları aldığımız zaman, bu miktarın ulusal GSYH'nin yüzde 9,1'ine karşılık geldiğini görüyoruz.

Devletin karşılaması gereken bu mali yük, bir yandan bütçe açığının artmasına müsaade edilerek, bir yandan da geçici olarak bazı vergilerin -örneğin kurumlar vergisinin- artırılmasıyla

---

⁸ Yıkılan konutların yeniden inşa sürecinin 2025'in ilk yarısına kadar süreceğini varsayarsak 2023'te yapılması beklenen yeniden inşa yatırımlarının daha düşük gerçekleşeceğini söyleyebiliriz. Bu durumda ek yatırımların 2023 yılının tamamında ve yılın son iki çeyreğindeki büyüme hızı üzerindeki etkisinin yaklaşık 1 yüzde puan daha düşük gerçekleşmesi beklenir.

finanse edilebilir. Öte yandan, depremlerde büyük yıkıma neden olan çürük yapılaşmanın temelinde daha fazla imar rantı yaratmak arzusu olduğu herkesin malumudur. Kurumlar vergisinin yanı sıra imar rantı üzerindeki emlak vergilerinin (özellikle iki ve daha fazla sayıda konut sahibi olanların gayrimenkulleri üzerindeki vergilerin) seçim sonrasında mutlaka artırılması gerekir.

Tek başına birkaç kalem vergide artışa gitmenin yeterli olmayacağı açıktır. İki yılda yüzde 2,5'e yakın gelir sağlanacak şekilde vergi artışlarının uygulanması durumunda, buna ek olarak üç yıllık dönemde kamu bütçesinin toplamda yüzde 6,6 civarında (2023'te yüzde 2,5, 2024'te yüzde 2,1 ve 2025'te yüzde 2 olacak şekilde) ek açık vermesi ve bu açığın yurt içi ve uluslararası piyasalardan borçlanmayla finanse edilmesi prensipte mümkündür.

Eylül 2022'de yayınlanan Orta Vadeli Program'a⁹ göre 2021 yılı sonunda %42 olan kamu borç stokunun GSYH'ye oranının 2022 sonu itibarıyla yüzde 36.7'ye düşmesi söz konusudur. Kamu borç stokunun görece düşük olmasıyla birlikte ekonomi politikaları da sağlam temeller üzerine oturmuş olsaydı deprem bölgesinde yapılacak kamu harcamalarının ek vergiler ve borçlanmayla finanse edilmesi mümkün olabilirdi.

Ancak, 2023'te deprem bölgesi harcamaları için bütçe açığının yüzde 6'ya çıkacak şekilde artması yurt dışından borçlanmayı zorunlu kılmaktadır. Buna karşın Eylül 2021'den bu yana artan enflasyona rağmen izlenen düşük faiz odaklı (büyük çapta negatif reel faiz) para ve kamu maliyesi politikaları ile sermaye hareketleri serbestliğine ve döviz işlemlerine getirilen kısıtlamalar Türkiye ekonomisinin kırılma noktasını çok artırdı ve CDS oranları büyük ölçüde yükselerek (halen 500 baz puanının üzerinde) uluslararası piyasalardan borçlanmanın maliyetinin fazlasıyla artırdı.

14 Mayıs'ta yapılacak seçimlerde yoluna devam etmesi durumunda iktidarın son 17 aydır izlediği politikalarda ısrar edeceği kesindir. Bu şartlarda depremin getireceği ek mali yükü taşımak çok daha zor olacaktır. Kamu bütçesine binecek mali yükün yanı sıra ortaya çıkacak 20 milyar dolara yakın ek cari açık da deprem öncesinde 2023'te 35 milyar dolar civarında olması beklenen toplam cari açığı 55 milyar dolara doğru taşıyacaktır. Bir de buna bir yıl içinde çevrilmesi gereken 190,2 milyar dolar dış borç stoku eklenince, Türkiye'nin 2023'te yurt dışından 250 milyar dolara yakın bir finansman ihtiyacı ortaya çıkacaktır. Ek olarak, hükümetin bütçe açığının finansmanı için daha fazla parasal finansmana başvurma ihtimali yüksektir; ki bu hali hazırda çok yüksek olan enflasyonu üç haneli seviyelere yükseltebilir.

Böyle bir konjonktürde kamunun karşı karşıya kaldığı büyük mali yükü finanse edebilmesi için yabancı sermayeden yararlanması büyük önem arz etmektedir. Ancak, hükümetin son beş yılda uyguladığı ekonomi politikalarıyla yabancı sermayeyi bilerek ve isteyerek cezalandırması, yabancı yatırımcıların zaman içinde Türkiye pozisyonlarını en alt düzeye indirmelerine yol açmıştır. Dolayısıyla, AKP iktidarda olduğu sürece yabancı sermayeyi Türkiye'ye çekmek mümkün değildir. Bu durumda, merkez bankasının döviz rezervlerinin yetersiz kalması ve ek düzenlemelerle sermaye hareketlerine ve döviz tevdiat hesaplarına yönelik yeni kısıtlamalar getirilmesi ihtimali oldukça yüksektir.

Seçimde muhalefetin iktidara gelmesi durumunda ise kamu bütçesi iç ve dış borçlanmalarla ek deprem harcamalarını finanse edebilecek bir durumda olacaktır. Bunun en önemli nedeni, mevcut hükümetin aksine, muhalefetin bugüne kadar açıkladığı ekonomi politikalarının

---

⁹ TC Strateji ve Bütçe Başkanlığı, Orta Vadeli Program 2023- 2025, <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2022/09/Orta-Vadeli-Program-2023-2025.pdf>

teknik olarak tutarlı ve bu politikaları uygulamaya aday politikacıların da liyakat sahibi uzmanlar olmalarıdır. Bu özellikleriyle, muhalefet partileri iktidara geldikleri takdirde ilave dış borçlanmayı çok daha düşük maliyetle gerçekleştirebilir ve yeniden inşa sürecini herhangi bir ekonomik kriz ya da darboğaz yaşamadan tamamlayabilir.